

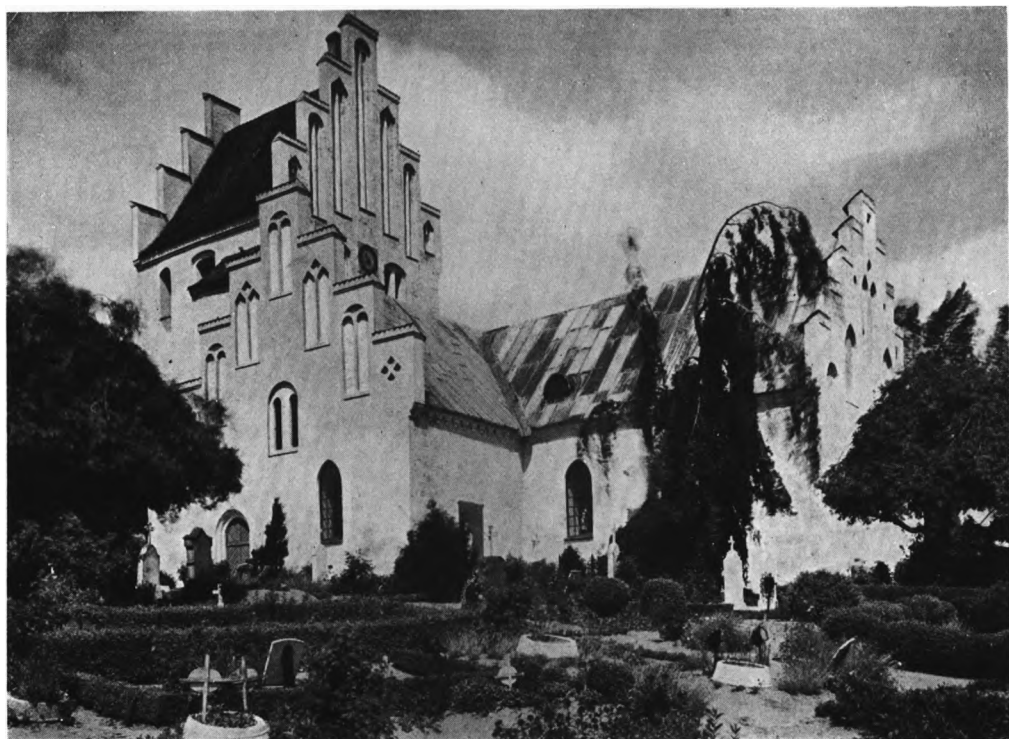

Fig. 1. Højelse. Ydre, set fra Sydøst.

M. M.1902

HØJELSE KIRKE

RAMSØ HERRED

Kirken, i katolsk Tid viet S. Mikael (sml. Klokke Nr. 1)¹, blev 1320 fra Roskilde Bispestol henlagt til Yor Frue Kapel i Domkirken². Blandt Indehaverne af det Præbende, hvortil Kapellet 1315 blev annekteret, var formodentlig Kanniken Henning Griis (sml. Klokke Nr. 1). Kirken hørte ogsaa efter Reformationen under Kapitlet³, og blandt de senere Kanniker var Christian Holck (sml. Klokke Nr. 2). Den blev 1684 skænket til Casper Schøller, Lellingegaard⁴, og siden med denne Gaard indlemmet i det for Dronning Anne Sofie 1720 oprettede Vallø Grevskab⁵. Kirken forblev under Yallø, indtil den overgik til Selveje 26. Juni 1909.

Der knyttes forskellige *Sagn* til Kirkens største Klokke: En skaansk Troldkælling skal have kastet Sten efter den, men Kirkens Værnehelgen afværgede Kastet. Det siges ogsaa, at der blev drevet Blynagler i Klokken for at dæmpe dens Klang, og at den paa et Tidspunkt skulde have været anvendt til Stormklokke i Hovedstaden, men at Trolden i Naurbjerg højen hindrede, at den blev bragt derind. Endelig fortælles det, at da den ringede første Gang, sank den gamle Herreborg »Borring« ved Lellinge Aa i Jorden⁶.

Alterkalken skal efter Sagnet stamme fra Højfolket⁷.

Ved Ølby var der en hellig *Kilde*, som endnu ved Midten af 1800'rne blev besøgt S. Hans Nat⁸.

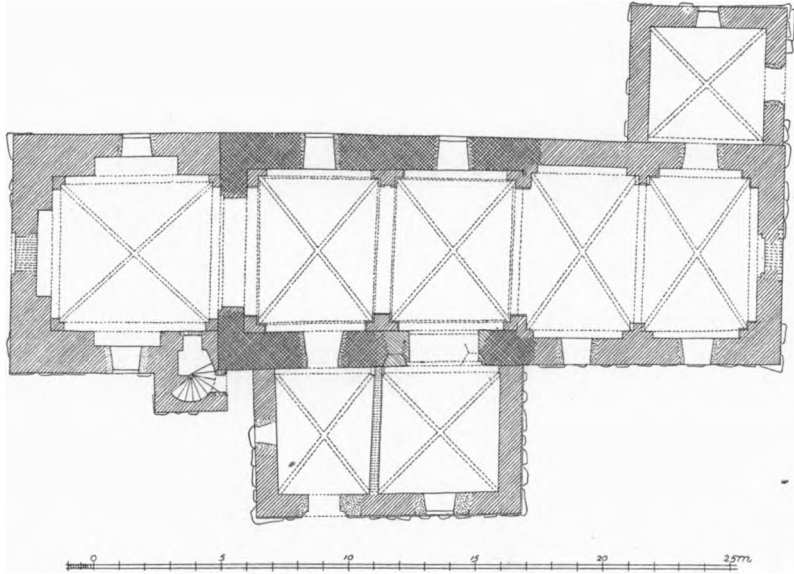

Fig. 2. Højelse. Plan 1:300. Maalt af A. Nystrom 1929.

Kirken ligger paa en ret høj Bakke, nogenlunde midt i Byen, synlig milevidt. Kirkegaarden, der har stærkt Fald mod Øst og Sydøst, er meget udvidet, men har endnu mod Vest og Nord bevaret Dele af de middelalderlige Hegnmure af Kridtkvadre og Munkesten, paa flere Steder hængt med Munketegl.

Kirken bestaar af romansk Skib med fire gotiske Tilbygninger: Taarn i Vest, Østforlængelse, Sakristi paa Korets Nordside og en meget stor Udbygning paa Skibets Sydside. Orienteringen er paa det nærmeste korrekt.

Af den *romanske Bygning* staar kun Skibets ca. 135 cm tykke Langmure og en lille Rest af Vestgavlen bevaret i den nuværende Bygning, opført af store, regelmæssige *Kridtkvadre* i jævne Skifter; paa Overvæggene ses Rester af et tyndt, hvidtet Pudslag. Den romanske Murhøjde er 4,2 m over nuværende Terræn paa Nordsiden, der ikke afviger meget fra det oprindelige. Ingen Enkeltheder er bevaret urørte, to Vinduer i Sydmuren er udvidet i romansk Tid (se ndf.), og Syddøren, der endnu benyttes, er helt omdannet i moderne Tid.

Paa det gotiske Taarns Østmur ses Sømspor efter Skibets gamle Blytag, der har haft en Rejsning paa lidt over 45°.

Ændringer og Tilføjelser. I senromansk Tid blev ialfald de to nævnte Sydvinduer udvidet ved Borthugning af Stik- og Karmsten til en udvendig Bredde af ca. 95 cm, og de forhuggede Karme dækkedes med et 1,5—2 cm tykt Pudslag; øverst i Lysningen, der er 38 cm bred og forsynet med Glasfals, som ligger ca. 45 cm inden for udvendig Murflugt, er der et 5 cm dybt, ovalt Hul (4 x 2,5 cm).

Skibets Hvælv og Taarnets to nedre Stokværk tilhører 1300'rne, men det lader sig næppe med fuld Sikkerhed afgøre, hvad der er ældst. Hvælvene, der mod Sædvane ikke er samtidige med Langmurenes Forhøjelse, idet de er opført før og Forhøjelsen efter Triumfmurens Nedrivning, maa være indbygget under det romanske Tag, der baade før og efter (sml. ovenfor) Taarnets Opførelse dækkede Skibet.

Hvælvene er af forholdsvis tidlig gotisk Karakter. Kapperne er Helsten tykke forneden og kun svagt pukkede; Pillerne er enkelt fælsede med omløbende, nu tildels borthuggede Sokkelfremspring med flad Skraakant og ensidige, forneden skraakantede Kragbaand; Gjordbuen og Skjoldbuerne er henholdsvis to og een Sten brede og alle Helsten høje; de nedre Kappelkanter markeres af Rundstave. De Halvstens Ribber hviler enten paa Konsolhoveder (Fig.5—7) eller en kugleformet Konsol (alle af Kridt); to af Hovederne er langt bedre udført end de øvrige og næsten romanske i deres Type; Hvælvene har ingen Overribber.

Taar net, hvis Hvælv og øverste Stokværk først er tilkommet o. 1500, er for de to nedre Stokværks Vedkommende bæltmuret af Kridtsten og Munkesten, de første med en noget uregelmæssig Stregbehugning. Taarnrummet, som aabner sig mod Skibet med en bred, spidsbuet, mod Vest falset Arkade, har til de andre Sider tilsvarende, dybe Spareblændinger. I Vest er der en til begge Sider falset, spidsbuet, vistnok i Renaissancetiden tilmuret Dør og mod Nord og Syd moderne Vinduer, men i det mindste over Sydvinduet anes et oprindeligt Spidsbuestik, der snarest har omsluttet et Spejl over et mindre, fladbuet Vindue. Over det senere indbyggede Hvælv ses Bjælkehuller, som sandsynligvis stammer fra et Bjælkeloft, men under disse er der Afsatser i Murene, og man kan daarligt tænke sig, at disse har været synlige i det ellers smukke Taarnrum; muligvis har det da fra første Færd været dækket af et i Murene indbygget Hvælv.

Adgangen til de øvre Stokværk er gennem et samtidigt, usædvanlig stort Trappehus paa Sydsiden med fladbuede Døre og Loft af udkragede, fladbuede Binderstik; den oprindelige Adgang til Trappehuset var fra Taarnrummet, og den nuværende udvendige Dør synes at stamme fra Renaissance-tiden. Den runde, 14 cm tykke Spindel er forneden af Kridt, foroven af Munkesten. Trappen er ført helt op til Klokkestokværket, men har undervejs oprindelige Døre først til Skibets Loft og derover til Taarnets Mellemstokværk; den første, som med Anvendelse af Formsten er ført skraat gennem Murværket, er afdækket med et Par genanvendte Egeplanker (hvoraf een har

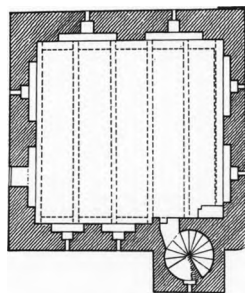
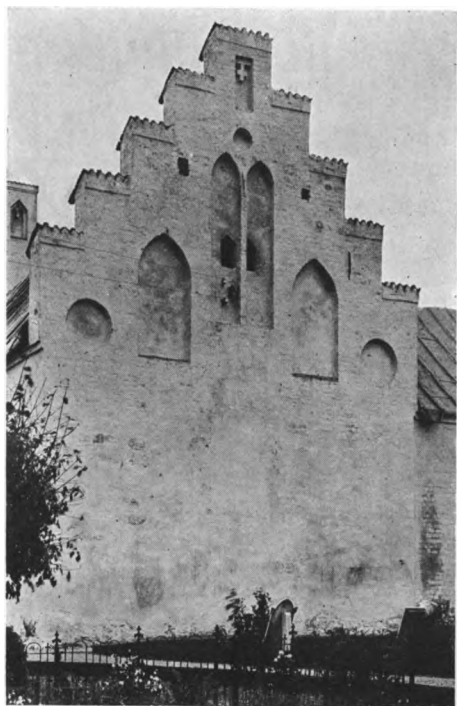

Fig. 3. Højelse. Plan af Taarnets Mellemstokværk 1:300. Maalt af Claudi-Hansen 1911.

V. H. 1931

Fig. 4. Højelse. Østforlængelsens Gavl
(S. 1241).

haft Not i begge Sider) samt med en stor Kridtsten, i hvis Underside, der er skaaret et Kors og tre Bogstaver: et C, et N (gotiske Minuskler) og et rune-lignende Tegn; ind mod Skibets Loftsrum har Aabningen haft et fladbuet, nu nedhugget Stik, som netop kunde faa Plads under Skibets romanske Tag. — I Mellemstokværket (Fig. 3) findes to store Spareblændinger til hver Side, mod Syd fladbuede og af Hensyn til Trappen ret smalle, til de andre Sider nærmest rundbuede (ganske let fladtrykte) og med Fals i Buen; det indre Stik støttes i Vederlagshøjde af en skraat afskaaret Sten. Til alle Sider er der i hver af disse Blændinger en lige gennemløbende Lyssprække, ca. 15 cm bred og 40—45 cm høj, som indvendig sidder i en firkantet Niche med Kridtstens Overligger; de to østre Sprækker dækkes af Skibets Tag, men har oprindelig siddet frit, idet Taarnet som nævnt er bygget, inden Skibet fik sin gotiske Forhøjelse. Disse Sprækker kan ikke, som tidligere antaget⁹, have tjent som Skydeskaar, idet deres Form forhindrer enhver Bestrygning langs Taarnets Mure og Terrænet ved dets Fod (sml. Køge S. Nicolai S. 176), og iøvrigt maa alene Forekomsten af den oprindelige Yestindgang til Taarnrummet udelukke enhver Mulighed for, at Taarnet kan have haft nogen som helst fortifikatorisk Betydning. Mellemstokværket har snarere været anvendt som Magasinrum, og herpaa tyder ikke alene det før nævnte Bjælkegulv, men ogsaa en fladbuet Aabning, som i Stedet for Lyssprække er anbragt i Vestvæggens søndre Blænding; den er 113 cm høj, udvendig med et spidsbuet Spejl, i hvilken der sidder en rudeformet, nu tilmuret Glug, hvorigennem der meget vel kan have været anbragt en Hejsebom. I Mellemstokværkets øvre Del ses en Række Bjælkehuller, som ialfald nu ikke gaar helt gennem Muren, og i samme Højde i Trappehusets Sydmur findes ligeledes et Bomhul, der er radiært stillet og gennemløbende. Over Bomhullet skifter Trappens Spindel fra Kridt til Munkesten, og maaske findes her et Skel, der betegner en Arbejdsstandsning. — Angaaende Taarnets Hvælv og Forhøjelse se S. 1241.

Langmurenes Forhøjelse med syv Skifter Munkesten, der uden Forbandt

Y.H. 1931

Y.H. 1931

V. H. 1931

Fig. 5—7. Ribbekonsoller i det romanske Skib (S. 1239).

løber af mod Taarnmuren, er som nævnt ovenfor udført efter Hvælvs-lagningen, men før og i nær Tilknytning til det *nye Kor*, som efter Gavldekorationen (Fig. 4) at dømme næppe kan være yngre end 1450 (sml. ogsaa Kalkmalerier). Materialet er over den ret stærkt fremspringende Syld Kridtkvadre (fra det nedrevne Kor) og Munkesten i vekslende Skifter, forneden mest Kridt, foroven mest Munkesten; Murtykkelsen er noget ringere end i det romanske Skib. I Østmuren er der et stort, fladbuget, falset, nu tilmuret Vindue, som udvendig har haft et højt, spidsbuget Spejl, hvis Stik skærer sig et godt Stykke op over Taggavlens Fodlinie; over de moderne Sydvinduer ses ældre Spidsbuestik. Gavlens Blændingsdekoration bestaar af tre spidsbuede Blændinger flankeret af to Cirkelblændinger; Midtblændingen, hvis Fodlinie af Hensyn til det nævnte Østvindue ligger noget højere end de øvrige Blændingers Fodlinie, tvillingdeles af en Halvstens Stav og krones af en lille Cirkelblænding; Gavlen har ialfald nu ni Kamtakker, hvoraf den midterste prydes af en lille Høj blænding med vandret, falset Afslutning med et nedhængende Kors i Relief. Det Indre dækkes af to Fag Krydshvælv, der til Trods for de Helstens Væg-buer synes samtidige med Murene. Gjordbuen er som i Skibet ansat til to Stens Bredde, men fra Vederlagshøjde formindsket til een Sten, og paa lignende Maade er Skibets østre Skjoldbues Piller udvidet til to Stens Bredde, uden at det nye Forlæg er benyttet, idet Korets vestligste Hvælvingskappe hviler oven paa Skibets Skjoldbue. Gjordbuen og et Par af Skjoldbuerne har Kragbaand af en Formsten med spidsbladet Profil, og den samme Sten er anvendt som Konsol under de Halvsten brede Ribber. Kapperne, som paa det allernederste Stykke er Helsten tykke, er lidt mere puklede end Skibets; Overribberne er forneden halvanden Sten brede, foroven kun een Sten og uordentligt murede. Hvælvene i Koret har en noget yngre Karakter end Skibets.

Taarnets sengotiske Hvælv og Forhøjelse. Som nævnt er Taarnrummets Hvælv senere indbygget; det hviler paa falsede Hjørnepiller, Helstens Skjoldbuer, Halvstens Ribber, og Kapperne er meget stærkt puklede.

Klokkestokværket har til hvert Verdenshjørne to Par fladbuede Glamhuller, hvert Par saavel udvendig som indvendig samlede i fladbuede Blændinger. Mod Syd, hvor Trappehuset findes, er der et smalt og et bredt Glamhul, af hvilke det sidste er falset og sandsynligvis oprindelig tvillingdelt som Glamhullerne til de andre Sider. Taggavlene, der er delvis fornyede 1878 (Rgsk.), har syv Kamtakker og et tilsvarende Antal, forskelligt afdækkede, stavdelte Blændinger.

Sakristiet er senmiddelalderligt, af Munkesten over en fremspringende Syld; Dør og Vindue er nye, men i Øst har der oprindelig været et smalt, spidsbuet Vindue. Gavlen har syv Høj blændinger, de to yderste med lidt højere Fodlinie end de øvrige; Midtblændingen er spids, de to flankerende har Tvilling-Spærstik over kort Konsol og de øvrige vandret falset Afdækning; de syv Kamme stammer fra 1878 (Rgsk.). Det Indre, der staar i Forbindelse med Skibet ved en ny Dør, dækkes af en samtidig Hvælving med Halvstens Skjoldsbue mod Skibet og Halvstens Ribber; Helstens Overribber med Trinkamme af Bindere.

Det høje, brede *Sydkaapel*¹⁰ er ligeledes sengotisk og af Munkesten; det har over den kraftige Kampestenssyld en svagt fremspringende Skraakantsokkel i Øst og Syd. Dør og Vinduer er nye ligesom Taggavlen; i Sydmuren ses Spor efter ældre Aabninger. Østmuren har Bloktandgesims. Det Indre dækkes af to ulige store Krydshvælv med Halvstens Ribber, Helstens Gjordbue og trekvart Stens Skjoldbuer mod Skibet (Halvstens Overribber med Trinkamme og ret stærkt puklede Kapper), og er nu ved en Mur under Gjordbuen delt i to Rum, hvoraf det vestre tjener som Vaabenhus; det østre staar ved en stor, spidsbuet, til begge Sider falset Arkade i Forbindelse med Skibet.

Kirken staar helt gulkalket og præget af en ud- og indvendig Istandsættelse ved Arkitekt Zeltner 1878—81 (Rgsk.). Alle aabne Vinduer og Døre er nye, og det samme gælder Kammene og til dels Blændingerne paa Sakristi, Sydkaapel og Taarn. Tagværket over Langhuset er senmiddelalderligt, af Dragerstolstype, med Huljærnsnummerering, men stærkt fornyet; over Sakristiet er det gamle Tagværk ogsaa kun delvis i Behold, mens det over Taarnet er fuldt bevaret, af samme Konstruktion som Langhusets og med bomærkelignende Numre udført med Huljern; Kapellets Tagværk er nyt. Alle Tage er tækket med Bly undtagen Taarnets, som er af Tegl.

KALKMALERIER

I Langhusets *tre østligste Hvælv* findes gotiske Kalkmalerier fra o. 1450 fra samme Værksted som bl. a. Tybjerg (DK. Præstø S. 612)¹¹; det viltre Rankeværk er gjort med flot Pensel, Figurscenerne mere forsigtige og stille-

Fig. 8. Højelse. Indre, set mod Vest.

M. M.1902

staaende, men dog blandt de bedste fra Sengotikkens Tid. Malerierne op-dagedes i 1870'erne og restaureredes nænsomt af Kornerup. Et utæt Blytag og en rygende Kakkellovn gjorde imidlertid sit til at ødelægge Billederne. Efter Tagets Reparation og Anbringelsen af en Kalorifære skred man 1931 til en Nyrestaurering¹², hvor Kornerups Overmalinger fjernedes og alt gammelt fremkaldtes og udbedredes. Samtidig overkalkedes Kornerup'ske Deko-rationer i Vesthvælvet.

Figurscenerne er følgende: *Østligste Hvælv*, Østkappen: Naadestolen (Gud-fader siddende med den korsfæstede foran sig og Helligaandsduen svævende over Kristi Hoved) i Mandorla omgivet af Cirkler med Evangelisttegnene alle med Skriftbaand, hvis Minuskler meddeler Navnene, »Sanctus Matheus« etc. Sydkappen: En langskægget og langhaaret Samson sprænger Løvens Gab med Hænderne, Skriftbaand med: »Samson«. Vestkappen: Kong David og Kong Salomon, begge iført mønstrede Kjorteler, David med Bakkenbarter og Whiskers legende paa Harpen (Skriftbaand: »Rex David«), Salomon med langt hvidt Skæg holdende et Skriftbaand, af hvis udviskede Minuskler kun det første Ord: »Adam« med Sikkerhed kan læses. Under Kongen: »Salomon sapiens« (»den vise Salomon«). Nordkappen: Den hellige Antonius humpende af Sted med to Krykkestokke og Rosenkrans (Skriftbaand: »Antonius«).

Næstøstligste Hvælv, Østkappen: Dommedag. Kristus som Verdensdommer (Fig. 14) i Mandorla med Lillie og Sværd flankeret af Maria og en skægget Johannes som Forbedere. Ud for dem Cirkler med basunblæsende Engle og nederst opstaaende døde. Fra Mandorlaen udgaar Skriftbaand til højre med: »Kom I min Faders velsignede og hav det evige Liv«, til venstre med: »Gaa bort, I forbandede til den evige Ild«. Johannes har et Skriftbaand med: »Se dit Folk«, og fra Basunerne lyder: »Staa op I døde og kom til Dommen«, alt med Minuskler paa Latin. Nordkappen: Inden for en Portal med runde Søj-ler og Kølbueslag af Bladstængler og Blomsterspir fører S. Peder de nøgne salige til Himmerige. Sydkappen: De fordømte. En Djævel (Fig. 10) med store Kohorn og Flagermusevinger rider paa en nøgen Kvinde; i højre Haand holder han en Knut. Foran ham vandrer en Djævel med Bukkehorn; paa Nakken bærer han en Kurv med to nøgne Kvinder. Begge Djævlene har Kurs mod Helvede, der har Form som et kæmpemæssigt Udyrsgab, hvori det vrimler med fordømte. Vestkappen: S. Jørgen nedlægger Dragen (Fig. 8). I Bag-grunden en træbevokset Klippe, hvorpaa Prinsessen knæler.

Vestligste Hvælv, Østkappen: Den skabende Gudfader (Fig. 13) i Mandorla med Verdenskuglen, flankeret af Maane og Stjerne. Uden for Mandorlaen en Gruppe Engle til hver Side foroven, forneden til Nord en svømmende Svane og et Kæmpeudyr Gab (Helvede), hvorfra der slaar Flammer, og i hvil-ket en Djævel styrttes ned; forneden til Syd springende Hjorte. Sydkappen:

Fig. 9. Højelse. Kalkmaleri i vestligste Hvælvs Nordkappe. Adam og Eva arbejdende (S. 1246).

P. N. 1915

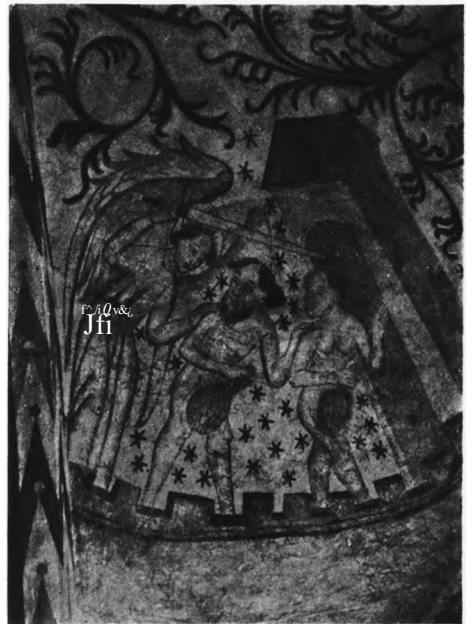
P. N. 1915

Fig. 10. Højelse. Kalkmaleri i næstøstligste Hvælvs Sydkappe. Paa Vej til Helvede (S. 1244).

P. N. 1915

Fig. 11. Højelse. Kalkmalerier i vestligste Hvælvs Vestkappe. Syndefaldet (S. 1246).

P. N. 1915

Fig. 12. Højelse. Kalkmalerier i vestligste Hvælvs Nordkappe. Uddrivelsen af Paradis (S. 1246).

P. N.1915

Fig. 13. Højelse. Kalkmalerier i Vesthvælvets Østkappe. Den skabende Gudfader (S. 1244).

Adams Skabelse og Gudfader viser Adam Kundskabens Træ. De to Scener er skilt af en Søjle med Pyramidespir; fra Kapitælet vokser en Ranke ud. Vestkappen: Evas Skabelse og Syndefaldet (Fig. 11), adskilt af en høj Træstamme. Nordkappen: Uddrivelsen af Paradis (Fig. 12) samt Adam og Eva arbejdende (Fig. 9). Paradis har rød, kreneleret Mur, og Porten er fremstillet som en nærmest rundbuet Kirkegaardsportal med tagformet Afdækning.

Kapperne er overalt fyldt med spinkle Ranker i kraftig rød Farve, der i nogen Grad overdøver de mere douce Figurfremstillinger, hvor røde Konturlinier, sarte grønne og gule Farver dominerer. Flere Steder er Bunden stjernestrøet. Gjord-, Skjoldbuer og Ribber er dekoreret med varierende Mønstre af knækkede, flerfarvede Baand, Ruder, Spidser og Ranker, og i det romanske Skibs Hvælv er Kappernes ledsagende Rundstave markeret med røde og sorte Farver. Issepunkterne optages i de to østligste Hvælv af store Blomsterrosetter, i den vestligste er der Ranker.

INVENTAR

Alterbordet er moderne, af Træ.

Altertavle i ny-klassisk Stil fra 1795. Storfeltet flankeres af korintiske Halvsøjler med glat Prydbælte; Postamenterne naar Gulvet ved hver Side af Alterbordet, og Kapitælerne rækker op over Frisen. Over en forkrøppet, svagt udladende Gesims med Tandsnit krones Storstykket af en rundet Gavl med

P. N.1915

Fig. 14. Højelse. Kalkmalerier i næstøstligste Hvælvs Østkappe. Dommedag (S. 1244).

profileret, tandsnitprydet Rammeliste. I Storfeltet sidder nu et Maleri paa Lærred, 180 x 149 cm, Kristus og de smaa Børn, signeret: F. Storch 1863. Det tidligere Alterbillede, ligeledes et Oliemaleri, Kristi Opstandelse, signeret: H. Hansen p. 1795, hænger nu efter Istandsættelsen 1930¹³ paa Sydkapellets Vestvæg. Det maledes paa Bestilling af Vallø Stifts Provisorer, Grev Joachim Moltke og Geheimeraad Brandt.¹⁴ I Gavlfeltet en religiøs Indskrift med gyl-den Fraktur, hvorunder skimtes ældre, sort Fraktur.

Altersølv. *Kalk*, stemplet med Københavns Byvaaben 1671, en meget stor Barokkalk, nu med nyt Bæger. Foden er sekstunget over den tilsvarende Fod-plade, og paa en af de flade Tunger er der graveret et Rosenkrantz-Vaaben og Initialerne IRK (henvisende til Jørgen Rosenkrantz til Keldgaard, Hofmester paa Sorø Akademi). Skaftet er sekskantet med smaa, graverede Barokblom-ster: Solsikke, Tulipan etc. Den vældige, fladovale Knop har seks drevne Tunger paa Over- og Underside og herimellem indsvajede Rudefelter med Skraveringer; Mestermærke for Jørgen Goldschmidt (Bøje S. 44). Bægeret er stemplet med udslidt Københavnsmærke, Guardeinmærke samt V. Christesen. **Disk** og **Oblatæske**, glatte, uden Prydelser, er stemplet med Københavns By-vaaben 1847 og Mestermærke for C. A. Bierager (Bøje S. 144).

Sygekalk, 1794, 14,5 cm høj, med rund Fod og Fodplade, trinde, indknebne Skaftled, spidsoval Knop med vandret Midtskive og oprindeligt Bæger, om hvis Mundingsrand graveret Skrifveskrift: »Højelse Kierke Kommonniion

V. H. 1931

Fig. 15. Højelse. Lyseslukker af Sølv fra 1716 (S. 1248).

Beger 1794«; Mestermærke for Anders Christensen i Køge (Bøje S. 284). Glat *Disk* og tilhørende *Vinflaske* med Oblatskruegemme, alt med samme Mestermærke.

Alterstagerne er moderne Kopier efter Renaissancestager fra Slutningen af 1500'rne.

* *Røgelsekar* (Fig. 16), gotisk, af Malm. Den sekssidede Underdel hviler paa en sekskantet *Fod*; den ligeledes sekskantede Overdel, der gennembrydes af runde *Huller*, har tre spidse *Gavle* med smaa *Udbygninger*; baade i *Gavle* og *Udbygninger* er der store *Vinduesaabninger*, og *Karret* krones af et delvis afbrudt *Kors*. I Nationalmuseet.

Lyseslukker (Fig. 15) af Sølv, stemplet med Københavns By vaaben 1716, tragtformet, med profileret *Forkant*; *Tragten* forlænger sig i en lille *Cylinder*, der ved *Overgangen* til den vinkelstillede *Skaft*holder udvider sig i en rund *Knop* med riflet *Overdel*. Paa *Tragten* graveret *Kursiv*: »Foræret af Hr. Wolfgang Rhumand og Dorothe Claus Daatter Høyels A° 1716«; Mestermærke for Bendix Aagesen Lund 1706 (Bøje Nr. 276). Ottekantet *Skaft* af Ibenholt. [W. R. var Præst i Højelse 1672—1720].

Døbefont, moderne Kopi af Granit efter romansk Form med samtidigt *Daabsfad* af Messing.

Kirkens oprindelige, romanske **Font* af Granit findes nu i Grøndalskirken i København¹⁵. — En tredie *Font*, der nu er henstillet i Sakristiet, er fra 1861 (Synsprotokol), støbt af Zink i Renaissancestil og stafferet med brogede Farver. Tilhørende sekskantet *Fad* af Galvano, med støbte *Kerubhoveder*.

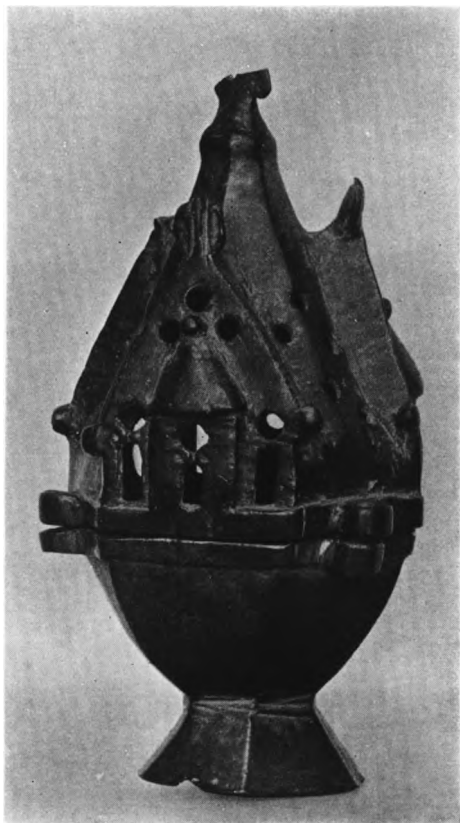
Daabskande af Tin, stemplet: Hans Høy.

Prædikestol (Fig. 17), i Høj-Renaissance, med reliefskaaret Aarstal 1595, nu

anbragt paa Skibets Nordvæg. De fem Fag har Arkader med Profilkapitæler og i Pilastre og Bueslag en smal, profilet Fylding med skællagte Blade. Buevinklerne optages af en lille Blomsterroset. I de ret dybe Arkader staar flade Reliefffigurer af Paulus, Evangelisten Johannes, Kristus med Sejrsfane, Peder og Jakob den Ældre; Smalfelterne forneden er enkle Profilfyldinger. Den gennemløbende Frise har et Skriftsted med reliefskaarne Renaissanceversaler: »Hvo som Eder hører, hand hører mig, og hvo som Eder foracter, hand foracter mig.

Luc.« (Enden af Gesims og Frise med Kapiteltallet bortsavet). Paa Hjørnerne staar joniske Hermer, skiftevis mandlige og kvindelige, med nøgne Overkroppe og Hænderne lagt over hinanden eller foldede foran Brystet; den ene af de to mandlige Hermer udmærker sig ved et vældigt Overskæg og et ret verdsligt Udseende. De enkle, hjørnebøjede Skafter har et Frugtbündt ophængt i en

Ring; paa Siderne hænger spinkle Kvaster, Kogler eller Blade i en Snor, der kommer ud af et Hul i Skaftet. Nærmest Opgangens oprindelige Plads, nu næsten skjult af Nordmuren, skimtes en lodret Smalfylding med Kvaster og Blomster ophængt i en Ring. Ny Opgang, Underbaldakin og Stolpe. Det samtidige Rygpanel har to Arkadefelter med Profilkapitæler og skællagte Blade i Bueslag og Pilastre; paa det enes Pilastre har Bladene dog kun været malet. Panelet flankeres af to smalle Volutvinger, der foroven ender i Løvehoved og forneden i en beskoet Hestehov. Himmelen er en uregelmæssig syvsidet Polygon med Topkartoucher, hvori Englehoveder og Rosetter og i den midterste desuden Aarstallet 1595. I den gennemløbende Frise Indskrift med Reliefversaler som Stolens: Op-løft din Røst som en Basune etc. Esai. LVI [I]. Da Frisen er fornyet paa den ene Side, mangler det første Ord i Indskriften, ligesom Slutningen af Kapiteltallet er bortsavet for at tilpasse Himmelen til dens nuværende Plads. Undersiden er delt i syv symmetriske Felter omkring en Midtpolygon med Akantusroset. Stolen, der tidligere stod egetræsaadret, er nu restaureret med brogede

Lennart Larsen 1947

Fig. 16. Højelse. *Røgelsekar, nu i Nationalmuseet (S. 1248).

stobet mich«. Paa Klokkelegemet er støbt Vaaben for Arenfelt, Holck og Krafse. Tvm. 113 cm.

†**Klokker.** Ved Klokkeskatten 1528 afleveredes en Klokke og 1602 endnu een¹⁶.

Gammel **Klokkestol** af Eg til to Klokker; det ældste af de indskaarne Aars-tal er 1738.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) O. 1704. »Her neden midt for dette Alter« ligger begravet Mester Klaus Hansøn, Sognepræst til Høyeulfsie i 39 Aar, og Hustru Dorthe Peders Daater Gad, med hvem han havde Sønnen Mester Hans Klausøn, Sognepræst til Snoldeløf og Tune, og Datteren Dorte, gift med Hr. Wolfgang Rumand, Sognepræst i Høyeulfsie. Klaus Hansen døde 1695, 77 Aar gl., efter 38 Aars Ægteskab; Hustruen »levede i Ægteskab med trende Prester her paa Steden« i 48 Aar og døde 1704, 76 Aar gammel. Tavle af sort Marmor, 160 x 105 cm, med fordybede, gyldne Versaler indsat i en profileret Gipsramme. Paa Skibets Nordvæg.

2) O. 1750. Hr. Mathias Bircherod, Sognepræst til Højelse og Lellinge, Provst i Ramsøe Hrd., født 6. Juli 1697, gift første Gang med Birte Marie Kaalund, Datter af Mag. Jens Kaalund, Sognepræst i Jersie og Sollederod, i 21 Aar til hendes Død 26. Jan. 1743 (to Sønner, een Datter), anden Gang med Drude Margarete Brinck, Datter af Mag. Iver Brinck, Sognepræst ved Nicolai Menighed i København og Enke efter Hr. Samuel Steenlose, fordum Sognepræst for Haarløf og Himlingøye. Derefter religiøst Vers. Oval Tinsplade med fordybet Kursiv, opsat paa en Egetræstavle, hvis Størstykke flankeres af to glatte Pilastre; glat Postament- og Frisefelt. Tavlen er nu egetræsmalet. Paa Korets Nordvæg.

Mindetavle. O. 1847. Mandrup Peder Kruuse, Sognepræst til Højelse og Lellinge i 59 Aar, Consistorialraad, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, født 14. Dec. 1760, død 14. April 1846, og Hustru Inger Kruuse født Ørsløw, født 24. Juni 1765, død 23. Juni 1847. Graa Marmorplade med fordybede, sorte Versaler. I Sydkapellets Østmur.

†**Epitaf** over Hr. Anders Thomsen, der efter otte Aars Udenlandsrejse blev Sognepræst i Højelse, hvor han 10 Aar efter døde 31. August 1657, 44 Aar gammel; gift med Dorthe Pedersdatter Gad, som efter hans Død blev gift med Hr. Jens Grønbeck Aarhuus, der blev Provst i Herredet, og siden med hans »Efterkommer« Mag. Claus Hansen Odense (Præsteindb.) (sml. Epitaf 1).

Gravsten. 1) 1600'rne. Gotlandsk Kalksten, 171 x 111 cm, med helt udslidt Indskrift, kun mellem to fordybede Rammelinier er der Spor af Bogstaver; i Hjørnerne Cirkler med Relieffer af Evangelisterne og deres Tegn. I Korets Sydmur.

2) 1600'rne. Brudstykke af ølandsk Kalksten, med fordybede Versaler,

Rammestreg og i Hjørnet et indristet Englehoved. Stenen ligger som Trin foran Taarntrappen.

3) 1600'rne. Brudstykke af ølandsk Kalksten, med fordybede Versaler; af den latinske Indskrift kan kun læses: » . . . og Lelling . . . Anno 16 hvis Sjæl . . .«. Som Trin foran Taarntrappen. Nr. 2 og 3 er maaske identiske med to af de Gravsten, der nævnes i Præsteindberetningen i 1758.

4) O. 1609. Citzel Nielsdatter (sml. †Gravsten Nr. 2), død 19. Dec. 16[09]; i sit Ægteskab havde hun fire Børn, alle døde. Brudstykke af ølandsk Kalksten, med fordybede Versaler. Paa Kirkegaarden, Nord for Skibet.

5) O. 1636. Anne Jørgensdatter, født i Jydland i en By ved Navn Brobye, gift første Gang med Hr. Jens Basse, Sognepræst til Hufvelse og Provst i Ramse Herred i otte Aar, anden Gang med Peder Oluf søn i Kiølby(?) i 18 Aar, død 1636. Indskriften er suppleret efter Præsteindb. 1758. Gotlandsk Kalksten, 203 x 120 cm, med halvt udslidte, fordybede Versaler, fordybet Rammestreg og uden for denne indhugget PS. I Sydkapellets Østmur; 1758 laa Stenen ud for Kirkedøren (Præsteindb.).

†*Gravsten*, alle undtagen Nr. 1 nævnt i Præsteindberetningen 1758. 1) over Hr. Peder Andersen, død 1605 (Embedsbog).

2) O. 1617. Hr. Jens Basse, kaldet 13. Sept. 1581, blev Provst i Ramsø Hrd. 12. Sept. 1590, død 7. Okt. 1617, gift første Gang med Citzel Nielsdatter (sml. Gravsten Nr. 4), som døde 19. Dec. 1609, anden Gang med Anna Jørgensdatter (sml. Gravsten Nr. 5). »Ud for Fonten«.

3) O. 1621. Hr. Thomas Thomsen, kaldet til Præst 28. Aug. 1603, gift 1609 med Anne Hansdotter i 12 Aar, død 13. April 1621 i sin Alders 40. Aar. Midt paa Kirkegulvet.

4) O. 1720. Hr. Wulfgang Ruhman og Hustru Dorothea Clausdatter, som døde 1720 (sml. Epitaf Nr. 1).

†*Begravelse* for Elisabeth (død 28. Sept. 1633) og Birgitte Bille. Ved Til-muringen af Kælderen 1837 fandtes kun Birgittes Kisteplade¹⁷.

Kisteplade. Jomfru Bergitte Bille til Nørre gamle Kiøge Gaard, født paa Billesholm i Skaane 8. Febr. 1574. Forældrene var Jens Bille til Billesholm og Karen Rønnow til Huidkilde; død paa Gamle Kiøge Gaard 4. Marts 1635.

†*Grav*. Ved Udgravning til Varmeværk 1921 fandtes i Kirkens Midt-gang en muret middelalderlig Grav af Kridtsten, med indvendigt Hovedleje og af dækket med Kridtstensflager; kun den tilspidsende Vestende var bevaret.

KILDER OG HENVISNINGER

Synsprotokoller 1812—19, 1823—43, 1844—77, 1870—95 (LA). — Embedsbog 1738 ff. (ved Embedet). — Præsteindberetning til Hofman 1758 og 1772 (LA). — Museums-indberetninger af C. M. Smidt og M. Mackeprang 1902, S. A. Claudi-Hansen 1912, Hugo

Matthiessen 1922 (Grav), Einar Y. Jensen 1930 (Alterbillede), E. Lind 1931 (Kalkmalerier). Revideret af E. Moltke, Elna Møller og Kirsten Weber-Andersen 1946.

J. Kornerup: Notebog V. 1879. S. 45 (NM).

J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier. 1895. S. 92.

¹ Se ogsaa Ny kirkehist. Saml. VI, 215, J. Mynsters Yisitatsbøger (ed. Bjørn Kornerup) I, 20. ² J. O. Ahrnung: Roskilde Domkapitels Historie S. 110, 244ff. ³ Stiftsbogen 1567 (LA). Anders Olsen var Henning Grus' Kapellan i Højelse i Aarene inden Reformationen, se N. P. Nielsen: Det gamle Højelse S. 80. Se ogsaa Fortegn, vedk. Kirker og Sognekald 1630 (—1702) (RA). ⁴ Kronens Skøder II, 540f. ⁵ A. Petersen: Valø og Omegn S. 269f. ⁶ AarbKbh. 1911. S. 70. sml. N. P. Nielsen: Det gamle Højelse S. 23. ⁷ Smst. S. 62. ⁸ Trap. 4. Udg. III, 391, sml. N. P. Nielsen S. 65. ⁹ M. Mackeprang: Yore Landsbykirker 2. Udg. S. 55. ¹⁰ Ifølge Oplysning fra N. P. Nielsen kaldes Sydkapellet i Folkemunde for Studehuset. ¹¹ F. Beckett: Danmarks Kunst II, 351. ¹² Ved E. Lind. ¹³ Ved Einar V. Jensen. ¹⁴ Hans Hansens Dagbog, i Jul. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve S. 119, 122, 127f. ¹⁵ I DK. Præstø S. 280 er Fonten fejlagtigt tilskrevet Herfølge Kirke. Ifølge Meddelelser fra N. P. Nielsen opdagedes Fonten i en Hønsegaard, hvorfra den kom til Herfølge Kirke og herfra til Grøndalskirken. ¹⁶ AarbKbh. 1917. S. 35. ¹⁷ N. P. Nielsen: Bygden omkring Køge Aa. 1938. S. 131.

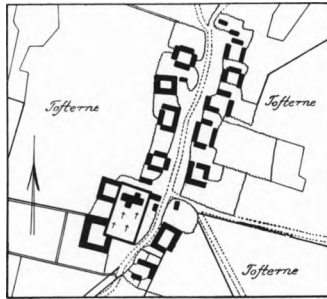

Fig. 18. Højelse 1791.